

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК ПРИ НАВЧАННІ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Вступ. Сьогодні в Україні існують сприятливі умови для успішного навчання іноземним мовам. Тим не менш, багато студентів відчують труднощі в оволодінні граматичними навичками, які є невід'ємною частиною комунікативної компетенції.

Таким чином, базисними компонентами комунікативної компетенції є комунікативні вміння, сформовані на ґрунті мовних знань і навичок. Мовна компетенція в свою чергу також інтегративна і включає лексичну, граматичну, фонологічну та орфографічну компетенції. Це означає, що студенти мають одержати відповідні мовні знання і в них необхідно сформувати конкретні мовленнєві навички. Без оволодіння мовним матеріалом (фонетичним, лексичним, граматичним) неможливе формування мовленнєвих вмінь. Лише самі знання мовного матеріалу не можуть забезпечити реалізацію практичної мети навчання іноземної мови.

Постановка завдання. Метою написання статті є вивчення впливу граматичних навичок протягом навчання читання іноземною мовою.

Результати. Отже, одним з актуальних питань в теорії і практиці навчання іноземної мови є проблема підвищення ефективності формування граматичних навичок мовлення оскільки рівень навченості учнів та студентів на різних етапах навчання неможливо вважати задовільним. Актуальність вирішення даної проблеми визначається пошуком оптимальних способів організації навчального процесу формування іншомовних навичок мовлення у вищих навчальних закладах, що готують фахівців з економічних та технічних спеціальностей. Іншими словами, виникає потреба у формуванні та моніторингу граматичних навичок іноземної мови, яка може бути реалізована шляхом розробки ефективних методів та способів організації цього процесу. Дослідник Скляренко Н.К. вважає, що метод систематичного повторення засвоєного раніше граматичного матеріалу та перевірки рівня його

усвідомлення студентами є важливим чинником оволодіння граматичними вміннями [7]. В той же час, серед причин труднощів опанування граматичного матеріалу О.Ветохов приділяє велику увагу і недооцінці довільного запам'ятовування [1]. Граматичний матеріал відносно швидко забувається. Водночас руйнується система знань, засвоєні відомості і правила втрачають готовність до практичного застосування. Виходом із цієї ситуації може бути застосування довільного запам'ятовування граматичних положень протягом усього періоду оволодіння мовою. Недооцінка такого підходу призводить до того, що раніше засвоєний матеріал, що не використовувався тривалий час у нових текстах і вправах, забувається [1]. З іншої сторони, не слід забувати про типові граматичні помилки, які здійснюють студенти під час розпізнавання та аналізу граматичної одиниці в процесі читання та аудіювання, говоріння й письма. Науковець С.П. Гапонова визначає типові граматичні помилки, допущених студентами на уроках іноземної мови [2]:

- недотримання правил уживання часів;
- неправильне утворення часових форм;
- неправильне утворення питальних та заперечних речень;
- порушення порядку слів;
- неправильне вживання артиклів;
- неправильне вживання займенників та числівників;
- незнання іменників, які не вживаються у множині;
- уживання прикметника замість прислівника і навпаки;
- неправильне вживання інфінітиву замість герундія;
- уживання інфінітиву замість умовного способу;
- змішування форм деяких неправильних дієслів;
- не автентичність граматичної структури.

Проблема формування граматичних та лексичних навичок читання та аудіювання знайшла своє відображення у дослідженнях вітчизняних вчених: М.Х. Данкен [3], З.І. Кличнікова [4], Є.І. Пассов [6].

Практично повна одностайність серед дослідників простежується у поділі граматичних навичок на рецептивні і експресивні (продуктивні) граматичні

навички. В основі даної класифікації лежить орієнтація на використання граматичних навичок в експресивних видах мовленнєвої діяльності (говорінні, письмі) та рецептивних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні).

Рецептивні граматичні навички - це автоматизовані дії за вказівкою і розшифровці граматичної інформації в письмовому тексті. Оскільки сприйняття і розуміння усного або писемного тексту відбувається як при активному, так і при пасивному знанні мовного матеріалу, рецептивні граматичні навички діляться на рецептивно-активні й рецептивно-пасивні навички читання та аудіювання.

Мета навчання граматичного матеріалу іноземної мови, що вивчається, це оволодіння граматичними навичками мовлення: репродуктивними, тобто граматичними навичками говоріння і письма, та рецептивними – граматичними навичками аудіювання та читання. Згідно з визначенням Є.І. Пассова [6], під граматичною навичкою читання ми розуміємо рецептивну навичку розпізнавання граматичних та прогнозування синтаксичних структур писемного мовлення.

Перед тим як давати рекомендації по формуванню граматичних навичок читання, розглянемо, як протікає процес сприйняття і переробки граматичної інформації речень при читанні. Навички читання відрізняються від навичок говоріння. Якщо при говорінні той, хто говорить весь час відбирає з пам'яті необхідні граматичні засоби для висловлення думок і намагається структурно правильно оформити кожне речення, то той, хто читає, отримує з тексту готові граматичні конструкції. Завданням для читача є розпізнати, сприйняти ці структури, правильно співвіднести їх з граматичним значенням і, враховуючи лексичну наповнюваність речень, зрозуміти зміст тексту.

У практиці навчання іноземних мов застосовують часто і так званий лексичний спосіб подачі граматики, згідно з яким елементи окремих граматичних тем подаються як окремі лексичні одиниці. При цьому граматичні протиставлення між ними іноді не акцентуються. Прикладом лексичного способу подачі граматичного матеріалу може бути вивчення числівників, займенників тощо. Аналогічно засвоюються і усі службово-структурні

елементи, які виконують у реченні граматичні функції, але вивчаються як лексичні одиниці.

Насамперед потрібно навчити розрізняти структурні ознаки для сприйняття граматичних форм і синтаксичної структури речення. Спочатку учні повинні навчитися сприймати граматичні форми свідомо. Якщо ми сформуємо в учнів навичку застосування структури в усному мовленні, вона сама по собі в навичку сприймання цієї структури при читанні не перейде.

Це відбувається тому, що граматична структура розглядалася тільки в аспекті її вибору і оформленні в мовленні. Школярів не вчили впізнавати її в тексті по формально-структурним ознакам, а також розуміти речення, спираючись на закріплене в пам'яті значення цієї структури і співвідносячи її із значенням вміщеної в неї лексики. Про цей аспект граматичного явища вчитель ніколи не повинен забувати. Ввівши граматичне явище як засіб вираження якоїсь узагальненої комунікативної задачі і потренувавши учнів в побудові речення з даною структурою, вчитель повинен дати учням завдання впізнати в написаних ним реченнях вивчене граматичне явище по формальним ознакам. Потім учням потрібно дати завдання знайти речення з структурою, яка вивчається, в навчальному тексті, в якому поряд з такими реченнями зустрічаються й інші, які включають раніше вивчені граматичні явища. Так закріплюється психологічна установка на сприйняття зовнішніх формально-структурних ознак речень.

Після виконання учнями дій, які направлені на впізнавання граматичної структури за зовнішніми ознаками, вчитель повинен організувати роботу по формуванню навички сприймання цієї структури при читанні. Необхідно закласти в пам'ять потрібний фразовий стереотип і відпрацювати операцію його «виклику» за зовнішніми граматичними сигналами.

У навчанні іноземних мов застосування правил є необхідністю, оскільки:

1. Правило дає можливість зосередити зусилля на засвоєнні певного елемента форми. Якщо студент знає, на що спрямовані його зусилля, засвоєння матеріалу відбувається швидше, оскільки діють мотиваційно-вольові фактори.
2. Шляхом застосування правил формується природне вміння

контролювати правильність свого мовлення. Постійне застосування їх у процесі тренування веде до згортання усвідомлення, забезпечує перехід його в «настороженість» щодо нових форм, а згодом – у потенціальну здатність до усвідомлення. Останнє активізується лише в міру потреби (контроль периферією уваги).

3. Опора на правила забезпечує безпомилкове мовлення, що є дуже важливим у період формування навичок (становлення стереотипів), оскільки запобігає інтерференції рідної мови. Особливо це стосується початкових етапів навчання. Тут «профілактика помилок» з допомогою правил необхідна, адже помилкове застосування мовних форм руйнує створюваний стереотип. Відомо, що зміст текстів визначає відношення студентів до читання, а структурно-сміслові та мовні особливості текстів визначають характер самого процесу читання. Тому при визначенні мовної доступності тексту ми звертаємо увагу на його лексичні і граматичні характеристики [3]. Очевидно, що під час читання значення відповідного слова співвідноситься з іншими словами, встановлюються його зв'язки з ними та контекстуальне значення, має місце семантизація слів, слова поєднуються в синтагми тощо. При цьому структурні ознаки, що сприймаються читачем, підводять його до розуміння синтаксичної структури речення, сигналізують про значення граматичних форм. Читець впізнає граматичні явища та структури. Психологи зазначають, що одна частина лексико-граматичних елементів сприймається та розуміється безпосередньо в процесі читання, інша - після їх перекладу [4]. Знання студентами певних граматичних положень та лексичних одиниць значно полегшує розуміння тексту та збільшує надійність самоконтролю; впізнавши їх в тексті та запам'ятавши, студент може вільно використовувати ці лексичні одиниці та граматичні структури в процесі викладення своєї думки в усній або письмовій формі. Ось чому розвиток лексико-граматичних навичок читання ми вважаємо однією з найважливіших функцій іншомовного тексту.

Сформованість рецептивної граматичної навички одна з передумов функціонування вміння розуміти думки інших людей в усній і письмовій формах. Першою операцією у формуванні рецептивної граматичної навички є

сприймання звукового або графічного образу граматичної структури. Якщо рецептивна навичка сформована, сприйняття супроводжується розпізнаванням граматичних форм і співвіднесенням їх з певним значенням.

Кожна мовленнєва одиниця має свою структуру, яка відбиває певні зв'язки між її компонентами. Розрізняють 5 рівнів мовленнєвих одиниць:

1. рівень словоформи (слово в його граматичній формі);
2. рівень вільного словосполучення;
3. рівень фрази (речення);
4. рівень понадфразової єдності (відрізок мовлення з трьох – чотирьох речень);
5. рівень цілого тексту.

Для навчання граматичного матеріалу вагомими є рівні 1 – 4, тому що на рівні тексту навички мають уже функціонувати, а не формуватися. На початковому ступені навчання весь граматичний матеріал засвоюється активно. Це так званий активний граматичний мінімум.

Рецептивний граматичний мінімум – це граматичні явища, які студенти повинні розуміти на слух і при читанні. Рецептивна граматична навичка – це автоматизована дія по впізнаванню і розумінню морфологічних форм і синтаксичних конструкцій в письмовому та усному тексті. При формуванні граматичної навички необхідно дотримуватися наступної послідовності методичних дій [5]:

1. Аналіз нового граматичного явища з точки зору визначення пов'язаних з ним труднощів у формоутворенні, засвоєння значення та функцій. Необхідно дотримуватися наступної послідовності методичних дій при ознайомленні студентів та учнів з рецептивним граматичним матеріалом:

- Пред'явлення нового граматичного явища на дошці (картці, кодограмі).
- Визначення значущості нового граматичного явища на основі аналізу декількох письмових контекстів.
- Формулювання правила, що включає вказівки на формальні й значеннєві ознаки нового граматичного явища.

2. Визначення форми організації ознайомлення з новим граматичним матеріалом (індуктивно, дедуктивно). Під час формування граматичної навички слід зважувати на аспект презентації рецептивного граматичного матеріалу, який може повідомлятися:

- а) за допомогою правил (правил-інструкцій та правил-повідомлень);
- б) шляхом залучення алгоритмів (рецептивних);
- в) у вигляді моделей;
- г) шляхом комбінації правил і моделей;
- д) у вигляді словоформи.

3. Підбір опорних граматичних явищ, які можуть бути використані в якості підказки в оволодінні новим матеріалом. Підбирати опорний матеріал слід з урахуванням типологічних труднощів граматичного явища (тобто враховуючи його співпадіння, часткове співпадіння або відсутність в рідній мові учнів), мовленнєвого досвіду студентів, характеру граматичного явища в плані його наочної презентації.

4. Вибір найбільш адекватного методичного підходу до вивчення граматичного матеріалу для конкретного складу студентів.

В даний час широко використовуються структурно-функціональний, функціональний та комунікативний підходи в навчанні граматики. Провідними повинні бути комунікативний та функціональний при нині діючих цільових установках навчання іноземним мовам. Однак вони повинні постійно доповнюватися структурно-функціональним та системним підходами.

5. Підбір ілюстративних прикладів, найбільш повно відбиваючих інваріантне значення та вирізняючі ознаки даного граматичного явища, та їх групування для пояснення форми, значення та використання.

6. Складання коментарів, пояснень, формулювань правил, описів – для матеріалу, пояснюваного дедуктивно; питань, що потребують відповіді учнів, остаточних формулювань – для матеріалу, пояснюваного індуктивно або проблемним шляхом; вибір термінології.

7. Вибір методичних прийомів та вправ для засвоєння граматичного явища.

8. Визначення форм, об'єктів контролю та вибір контролюючих вправ. Форми контролю граматичних навичок можуть бути усними та письмовими. Об'єктами контролю повинні бути навички та вміння учнів практично користуватися мовою як засобом спілкування.

Висновки: Оптимізація процесу оволодіння іноземною мовою включає мовленнєву компетенцію, яка інтегрує лексичну, фонетичну, орфографічну та граматичну компетенції. Дослідження останньої показала важливість та складність процесу її формування. В основі граматичної компетенції є сформована граматична навичка, яка є основою автоматизації граматичних знань та умінь. Таким чином, урахування викладачем всіх етапів, форм та методів формування рецептивної граматичної навички є запорукою ефективності розвитку граматичних знань та умінь необхідних для розпізнавання та аналізу граматичних явищ в тексті або під час аудіювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вєтохов О.В. Важлива складова комунікативної спрямованості (Психологія граматичної підготовки учнів з іноземної мови) // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. - №4. – С.76-84.

2. Гапонова С.В. Типологія помилок у мовленні майбутніх учителів на уроках англійської мови // Іноземні мови. – 2009. - № 4. – С.44-46.

3. Данкен М. Х. Чтение на иностранном языке // Методика преподавания иностранных языков за рубежом / Сост. М. М. Васильева, Е.В. Синявская.- М., 1967.

4. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке: Пособие для учителя. - 2-е изд., испр. - М.: Просвещение, 1983.

5. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справ. Пособие/ Е. А. Маслыко, П.К. Бабинская, А. Ф. Будько, С. И. Петров. – 7-е изд., стер.- Мн.: Выш.шк., 2001. - 522с.

6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. - М., 1989.

7. Скляренко Н.К. Систематизація і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі //Іноземні мови.–2009.- №4.– С.17-20.